

การพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร
เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภothำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี
The Media Development for Cultural Tourism Promotion of
Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple
Phra Thaen Subdistrict Municipality, Tha Maka District,
Kanchanaburi Province

วัชระ เวชประสิทธิ์¹, โสภาพร กล่ำสกุล², จริญญา รัชตโสทธิ์³

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร 2) พัฒนารูปแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร และ 3) ประเมินความพึงพอใจที่มีต่อต้นแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภothำมะกา จังหวัดกาญจนบุรี ใช้การวิจัยแบบผสมผสานทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ การวิจัยเชิงคุณภาพเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกตามแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่น ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน จำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่างเป็นบุคลากรเทศบาลตำบลพระแท่น ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชนและนักท่องเที่ยว จำนวน 150 คน เลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร ผลการวิจัยพบว่า วัดพระแท่นดงรังวรวิหารเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ภายในมีพุทธสถานที่สำคัญคือ “พระแท่นดงรัง” สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดสันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา มีความเชื่อว่าเป็นที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า ภายในบริเวณวัดมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญ เช่น บ่อบัวพระโอษฐ์ เขาถวายพระเพลิง รอยพระพุทธบาทไม้ประดับมุก วิหารหินบดยา วิหารพระอานนท์ หอพระธาตุ พระอุโบสถจัตุรมุข วิหารพระพุทธรูปมณฑล บันไดนาครเจ็ดเศียร ต้นไม้ของพ่อ การอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวมีป้ายข้อความแบบง่าย ๆ และขนาดเล็กติดไว้เฉพาะจุดเพื่อบอกสถานที่สำคัญ แต่ไม่มีสื่อเพื่อแนะนำภาพรวมของสถานที่สำคัญภายในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยจึงร่วมกับชุมชนออกแบบและพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารขึ้น ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อต้นแบบเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารอยู่ในระดับมากที่สุด ทำให้ชุมชนสามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารต่อไป

¹ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี อีเมลล์ watchara.wet@mail.pbru.ac.th

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

³ อาจารย์ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี

คำสำคัญ : การพัฒนา, สื่อ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

Abstract

The objectives were 1) to study the context and capacity in managing on the cultural tourism of Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple, 2) to develop the prototype media for the cultural tourism promotion of Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple and 3) to evaluate the samples satisfaction towards the prototype media for promoting the cultural tourism of Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple. The research was mixed method research based on the qualitative research and quantitative research. The qualitative research used to collect the data with in-depth interview based on semi-structured interviews. There were 30 interviewees, consisted of the administrators, the officers of Phra Thaen subdistrict Municipality, the community leaders and the entrepreneurs. The data was analyzed according to the context. The quantitative research was used to evaluate the samples opinions towards the satisfaction to the media promoting the cultural tourism of Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple. The questionnaires were used to collect data from 150 people that consisted of the officers of Phra Thaen subdistrict Municipality, the community leaders, the entrepreneurs and the tourists. The samples were selected by using the accidental sampling technique. The result showed that Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple is the third class of royal temple. Phra Thaen Dong Rang Buddha is in this temple. There is no evidence that shows when exactly this temple was built but it was only assumed it was built during Ayutthaya period. It is said this temple was the place where Buddha passed away. There are many outstanding places within the temple such as Boa Buan Pra Osot well, Buddha Funeral hill, Wooden Buddha's footprint, Medicine Buddha Hall, Ananda Hall, Relic of the Buddha hall, Square Ubosot, Buddha Mongkolla hall, seven-headed serpent staircase, and tree planted by King Bhumibol. This temple is popular where the tourists come to worship Phra Thaen Dong Rang Buddha image. There are the labels, expressing the name of the places but there is no any media to collect the pictures of the places to prepare for the tourists. Thus, the researcher and the people in the community have designed and developed the media for promoting the cultural tourism for Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple. The results of the samples satisfaction evaluation showed the prototype media for Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple was at the highest level. By these results, it is in accord with promoting the cultural tourism of Phra Thaen Dong Rang Worawihan Temple.

Keywords: Development, Media, Cultural tourism

ความสำคัญและที่มาของปัญหาการวิจัย

แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศไทยตามแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ฉบับที่ 2 (พศ. 2560-2564) ได้กล่าวถึงการพัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว และสินค้า บริการ ด้านการท่องเที่ยวรวมถึงการส่งเสริมความ

ยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อมและอัตลักษณ์วิถีไทย ซึ่งส่งเสริมอัตลักษณ์และภูมิปัญญาไทย อีกทั้งเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวนอกจากจะเป็นการส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ยังก่อให้เกิดผลดีทางด้านสังคม กล่าวคือ มีส่วนช่วยในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าบ้านและผู้มาเยือน ช่วยสร้างสรรค์ความเจริญสู่ท้องถิ่นทั้งทางด้านวัตถุ เทคโนโลยี และอีกประการที่สำคัญคือช่วยอนุรักษ์และสืบสาน เผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีที่งดงามของแต่ละพื้นที่ให้เป็นที่รู้จักและคงอยู่สืบไป โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ตามวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนถือเป็นการหนุนเสริมให้ชุมชนมีรายได้ สมาชิกในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ ร่วมกันพัฒนา อนุรักษ์ พัฒนา ฟื้นฟูการการท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อม เกิดการจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อยกระดับการท่องเที่ยวให้เกิดคุณภาพ (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2560)

การท่องเที่ยวชุมชนถือเป็นกิจกรรมหนึ่งที่มีส่วนในการส่งเสริมให้ประชาชนอยู่ดีมีสุข เป็นการจัดสวัสดิการจากฐานการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและภูมิปัญญาในท้องถิ่น หัวใจสำคัญของการท่องเที่ยวชุมชนต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการโดยชุมชน เพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของ มีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน เป็นการส่งเสริมทุนทางสังคมและการทำงานร่วมกันของประชาคมในท้องถิ่นโดยอาศัยภูมิปัญญาจากปราชญ์ชาวบ้าน จะนำไปสู่ “สังคมอยู่เย็นเป็นสุข” ซึ่งรูปแบบการจัดสวัสดิการชุมชนมีทั้งรูปแบบธรรมชาติและรูปแบบที่มีการจัดการ โดยรูปแบบที่มีการจัดการนั้นสามารถกำหนดได้ 5 รูปแบบ ได้แก่ 1) การจัดสวัสดิการจากฐานองค์กรการเงินชุมชน 2) การจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตและธุรกิจชุมชน 3) การจัดสวัสดิการจากฐานการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 4) การจัดสวัสดิการจากฐานอุดมการณ์/ศาสนาและการจัดสวัสดิการจากฐานผู้ยากลำบาก โดยมีขบวนการภาคประชาชน และ 5) กองทุนเพื่อการลงทุนเพื่อสังคม (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2552)

ตำบลพระแท่นตั้งอยู่ในเขตปกครองของอำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 6,625 ไร่ ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ปัจจุบันเทศบาลตำบลพระแท่นมีการส่งเสริมสวัสดิการชุมชนด้านการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนโดยมุ่งเน้นอัตลักษณ์ของชุมชนที่น่าสนใจ สถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญแห่งหนึ่งคือ วัดพระแท่นดงรังวิหาร ซึ่งเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี การท่องเที่ยวเชิงศาสนาเป็นรูปแบบของท่องเที่ยวเฉพาะด้านที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวจำนวนมากให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาศาสนาหรือลัทธิ เช่น ชมสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการเกจิอาจารย์ รวมถึงการปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละศาสนา (ธนภุต สังข์เฉย, 2550 : 102-103) ภายในมีพุทธสถานที่สำคัญคือ “พระแท่นดงรัง” พระแท่นดงรังนับว่าเป็นเจดีย์ฐานประการหนึ่งซึ่งมีความเชื่อกันว่าเป็นที่ปรินิพพานของพระพุทธเจ้า และนับว่าเป็นสังเวชนียสถานแห่งหนึ่งในสี่แห่งคือสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และดับขันธปรินิพพาน วัดพระแท่นดงรังหรือพระแท่นดงรัง สร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐานว่าคงจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา ปัจจุบันการเดินทางคมนาคมเพื่อมาเที่ยวชมวัดพระแท่นดงรังมีความสะดวกสบายมากขึ้นจึงได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจำนวนมาก อย่างไรก็ตามจากการศึกษาพบว่าภายในบริเวณวัดยังขาดการสื่อสารเพื่อประชาสัมพันธ์ให้กับนักท่องเที่ยวเพื่อให้ได้รับข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่สำคัญต่าง ๆ ภายในบริเวณวัดซึ่งจะส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกในการท่องเที่ยวสอดคล้องกับผลการศึกษาของ พงณา บุญคุ้ม และพิทักษ์ ศิริวงษ์ (2558) ซึ่งศึกษาพบว่าปัญหาสำคัญของการสื่อสารทางการตลาดในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของภาคกลางตอนล่างคือ การประชาสัมพันธ์มีน้อย ไม่ครอบคลุมกลุ่มนักท่องเที่ยว ขาดความร่วมมือของชุมชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน คณะผู้วิจัยจึงเห็นควรส่งเสริมและพัฒนาอัตลักษณ์การท่องเที่ยวเทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่

ภาคภูมิใจของชุมชนและเป็นแหล่งสร้างรายได้เพื่อหนุนเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ชุมชน ด้วยการพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนซึ่งจะส่งผลให้ชุมชนได้รับประโยชน์ด้านการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชนเพื่อชุมชนที่อยู่ดีมีสุขยิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและศักยภาพการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
2. เพื่อพัฒนาต้นแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี
3. เพื่อประเมินความพึงพอใจที่มีต่อต้นแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยแบบผสมผสาน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพผู้ให้ข้อมูลสำคัญคือ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่น ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน รวมจำนวน 30 คน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณกลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่น ผู้นำชุมชน ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหาร รวมจำนวน 150 คน เลือกตัวอย่างแบบบังเอิญ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structure interview) สำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึกสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับบริบทและศักยภาพการดำเนินงานด้านการจัดการท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหาร ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน และแบบสอบถามเพื่อประเมินความพึงพอใจต่อต้นแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้วยการตรวจสอบความตรงของเนื้อหาและภาษาที่ใช้ (Item Objective Congruency : IOC) จากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน และตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้วยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบารคได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.91

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 กำหนดประเด็นข้อคำถามกึ่งโครงสร้างเพื่อทราบถึงบริบท ศักยภาพการดำเนินงานและสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการจัดการการท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี

ขั้นตอนที่ 2 คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่นที่รับผิดชอบงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ผู้นำชุมชน และผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน รวมจำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการประชุมผู้ให้ข้อมูลสำคัญโดยการระดมความคิดเห็นแบบมีส่วนร่วมในประเด็นโครงสร้างคำถามที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์โดยมุ่งเน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ตลอดจนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม โดยประเด็นคำถามครอบคลุมถึงบริบท ศักยภาพการดำเนินงาน สภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการจัดการการท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรัง วรวิหาร ตลอดจนแนวทางการแก้ไขปัญหา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้อภิปรายและสังเคราะห์เพื่อนำไปเป็นข้อมูลสำคัญ สำหรับการออกแบบและพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารต่อไป

ขั้นตอนที่ 4 วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และนำข้อมูลที่ได้ออกเป็นแนวทางในการดำเนินการออกแบบและพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรัง วรวิหาร

ขั้นตอนที่ 5 ประชุมกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนได้เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร ซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่นที่รับผิดชอบงาน ด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชน ผู้ประกอบการธุรกิจชุมชน ผู้นำชุมชน และใช้แบบสอบถามเก็บรวบรวมข้อมูลจาก นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหาร รวมจำนวนทั้งสิ้น 150 คน เพื่อประเมินความพึงพอใจที่มี ต่อรูปแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร

ขั้นตอนที่ 6 สรุปผลการวิจัยและนำเสนอผลการวิจัยแก่ตัวแทนผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่น ที่รับผิดชอบงานด้านการพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวชุมชนและตัวแทนผู้นำชุมชนเพื่อนำสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารไปสู่การใช้ประโยชน์ต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อศึกษาบริบท ศักยภาพการดำเนินงาน ปัญหาและอุปสรรคในการ ดำเนินงานด้านการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร ตลอดจนแนวทางการพัฒนาสื่อ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัด พระแท่นดงรังวรวิหาร วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน

สรุปผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาบริบท ศักยภาพการดำเนินงาน ตลอดจนสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของ การจัดการท่องเที่ยวภายในวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่นมีการจัดสวัสดิการจากฐานการผลิตและ ธุรกิจชุมชนจากฐานการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและการจัดสวัสดิการจากฐานอุดมการณ์/ศาสนา โดยมี ขบวนการภาคประชาชนในการเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนโดยอาศัยทุนทางวัฒนธรรมที่สำคัญคือ วัดพระแท่นดงรัง วรวิหาร ซึ่งมีพุทธสถานที่สำคัญอยู่ในบริเวณวัดคือ “พระแท่นดงรัง” นับว่าเป็นสังเวชนียสถานคือสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนา และดับขันธปรินิพพาน วัดพระแท่นดงรังสร้างขึ้นเมื่อใดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด สันนิษฐาน ว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เพราะได้รับอิทธิพลจากศาสนาพุทธในประเทศลังกา และเกิดมีพระพุทธรูปที่เมือง สระบุรีและพระแท่นดงรังในแขวงเมืองราชบุรี (ปัจจุบันอยู่ในเขตอำเภอกำแพงแสน จังหวัดกาญจนบุรี) นับถือกันว่าเป็น บริโภคเจดีย์ หลักฐานเก่าแก่คือจากนิราศพระแท่นดงรังของสามเณรกลิ่นที่เดินทางไปนมัสการพระแท่นดงรังพร้อม สุนทรภู่ เมื่อปี พ.ศ. 2376 และนิราศของนายมีซึ่งเดินทางไปนมัสการพระแท่นดงรัง เมื่อปี พ.ศ. 2387 จากนิราศทั้งสองนี้ทำให้ทราบว่าวัดพระแท่นดงรังและมีการสร้างวิหารคลุมพระแท่นอยู่ก่อนแล้ว จึงสันนิษฐานว่าพระแท่นนี้คงจะ

มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาและอาจจะร้างไปเพราะอยู่ในช่วงสงครามกับพม่า และมีการบูรณะขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 หรือต้นรัชกาลที่ 2 ต่อมาวิหารได้ชำรุดทรุดโทรม สมัยรัชกาลที่ 3 พุทธศาสนิกชนผู้มีจิตศรัทธาได้ปฏิสังขรณ์ขึ้นใหม่ สมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการพระแท่นดงรัง เมื่อเดือน 6 ปีมะเมีย พ.ศ. 2402 และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ใหม่อีกครั้งและได้โปรดเกล้าฯ ให้กรมการเมืองราชบุรีทำวิหารและพระราชอุโบสถที่ค้างอยู่ให้แล้วเสร็จ และให้สร้างเจดีย์ขึ้นที่หลังพระแท่น สมัยรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์เสด็จประพาสไทรโยค ปีฉลุ พ.ศ. 2420 ได้กล่าวถึงค่ายหลวงพระแท่นดงรัง ได้ทรงเขียนอธิบายถึงพระแท่นดงรังอย่างละเอียดไว้ สมัยรัชกาลที่ 6 เมื่อปี พ.ศ. 2464 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปซ่อมรบเสื่อป่า ณ ค่ายหลวงบ้านโป่ง และได้เสด็จมาทรงสักการะพระแท่นดงรัง ภายหลังกรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ลงวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2498

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จพระราชดำเนินมานมัสการพระแท่นดงรัง 2 ครั้งคือ เมื่อวันที่ 30 พฤษภาคม 2512 ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลในวันวิสาขบูชา วางศิลาฤกษ์พระอุโบสถหลังใหม่ ทรงลงพระปรมาภิไธยบนแผ่นศิลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงปลูกต้นโพธิ์ และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงปลูกต้นรั้ง เมื่อวันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2515 เสด็จพระราชดำเนินทรงประกอบพิธียกข้อเท้าพระอุโบสถและเททองหล่อพระประธานและพระพุทธรูปจำลอง ภายหลังจากยังมีพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จมานมัสการพระแท่นดงรังอีก เช่น สมเด็จพระภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดาฯ และพระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวี เสด็จเมื่อวันที่ 15 มีนาคม 2513 และ 17 พฤศจิกายน 2513 ทรงประกอบพิธีเปิดงานนมัสการและทรงทอดผ้ากฐิน สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ เสด็จเมื่อวันที่ 20 สิงหาคม 2515 สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จรวม 2 ครั้ง เมื่อปี พ.ศ. 2518 และเมื่อวันที่ 8 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2522 เสด็จพระราชดำเนินทรงตัดหวายลูกนิมิต ต่อมาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ยกพระแท่นดงรังเป็นพระอารามหลวงชั้นตรีชนิดวรวิหาร เพื่อเฉลิมพระเกียรติในพระราชพิธีสถาปนาสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2515

ปัจจุบันวัดพระแท่นดงรังวรวิหารตั้งอยู่หมู่ที่ 10 ตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี ีการคมนาคมสะดวกสายมีเส้นทางรถยนต์ 2 เส้นทาง คือจากถนนสายบ้านโป่ง - กาญจนบุรี หลักกิโลเมตรที่ 101 ระยะทางจากตลาดท่าเรือถึงพระแท่น 10 กิโลเมตร อีกสายหนึ่งจากถนนสายกำแพงแสน-พนมทวน หลักกิโลเมตรที่ 22 ระยะทาง 300 เมตร จากผลการวิจัยพบว่าพุทธสถานภายในบริเวณวัดมีความทรุดโทรมแต่มักทองเที่ยวที่มีความเสื่อมสลายคร่ำครึในพระพุทธรูปศานามานมัสการพุทธสถานศักดิ์สิทธิ์อยู่เสมอ อย่างไรก็ตามการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดยังขาดการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อให้ส่งเสริมความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยวขาดการทำนุบำรุงและการประชาสัมพันธ์จุดสนใจนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวภายในบริเวณวัด เช่น วิหารพระแท่น บ่อบัวพระโอบุษฐ์ เขาวายพระเพลิง รอยพระพุทธรูปไม้ประดับมุก วิหารหินบดยา วิหารพระอานนท์ หอพระธาตุ พระอุโบสถจัตุรมุข วิหารพระพุฒมงคล บันไดนาคเจ็ดเศียร บันไดแก้ว ต้นไม้ของพ่อ ตลอดจนวนอุทยานพระแท่นดงรัง ปัจจุบันมีเพียงป้ายชื่อสถานที่จุดท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยจัดทำเป็นป้ายไม้ขนาดเล็ก เขียนด้วยข้อความแบบง่าย ๆ ติดตั้งไว้ตามจุดสถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด ดังนั้นนักท่องเที่ยวจะต้องเดินสำรวจด้วยตนเองไปยังจุดท่องเที่ยวเมื่อถึงจุดสถานที่สำคัญจึงจะเห็นป้ายบอกสถานที่ ดังนั้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกในการเดินทางเยี่ยมชมตามจุดสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความพึงพอใจต่อสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร

เกณฑ์การประเมินความพึงพอใจต่อสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร	\bar{X}	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
ความครบถ้วนของข้อมูลและเนื้อหา	3.96	0.87	มาก
ความถูกต้องของข้อมูล	4.72	0.98	มากที่สุด
การใช้ภาษาที่เหมาะสม	4.54	0.83	มากที่สุด
สามารถจดจำได้ง่าย	4.65	0.74	มากที่สุด
สีสันสวยงามโดดเด่นและสะดุดตา	4.41	0.66	มาก
ภาพประกอบและตัวอักษรสวยงามและชัดเจน	4.48	0.59	มาก
รูปแบบทันสมัยและน่าสนใจ	3.92	0.78	มาก
การส่งเสริมภาพลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว	4.54	0.95	มากที่สุด
ภาพรวมเฉลี่ย	4.40	0.88	มาก

จากตารางที่ 1 สรุปผลการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อความพึงพอใจต่อด้านแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมมีความพึงพอใจในระดับมาก ($\bar{X} = 4.40$, S.D.= 0.88) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่ามีความพึงพอใจต่อด้านแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารในระดับมากที่สุด จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้องของข้อมูล ($\bar{X} = 4.72$, S.D.= 0.98) รองลงมาเป็นสามารถจดจำได้ง่าย ($\bar{X} = 4.65$, S.D.= 0.74) การใช้ภาษาที่เหมาะสม ($\bar{X} = 4.54$, S.D.= 0.83) และการส่งเสริมภาพลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.54$, S.D.= 0.95) ตามลำดับ ส่วนความพึงพอใจในระดับมาก จำนวน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านภาพประกอบและตัวอักษรสวยงามและชัดเจน ($\bar{X} = 4.48$, S.D.= 0.59) รองลงมาเป็นสีสันสวยงามโดดเด่นและสะดุดตา ($\bar{X} = 4.41$, S.D.= 0.66) ความครบถ้วนของข้อมูลและเนื้อหา ($\bar{X} = 3.96$, S.D.= 0.87) และรูปแบบทันสมัยและน่าสนใจ ($\bar{X} = 3.92$, S.D.= 0.78) ตามลำดับ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยการพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอท่ามะกา จังหวัดกาญจนบุรี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาบริบท ศักยภาพและสภาพปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานการจัดการการท่องเที่ยวภายในวัดพระแท่นดงรังวรวิหารซึ่งถือเป็นลักษณะของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพบว่ายังขาดการดำเนินการที่เหมาะสมเพื่อให้ส่งเสริมการท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหารให้มีความสะดวกสำหรับนักท่องเที่ยว เนื่องจากด้วยสภาพบริเวณวัดที่เก่าแก่และทรุดโทรมลงขาดการทำนุบำรุงและการประชาสัมพันธ์ทำให้นักท่องเที่ยวขาดความเข้าใจและความน่าสนใจเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญต่าง ๆ ภายในบริเวณวัด เช่น วิหารพระแท่น บ่อบัวพระโอบุษฐ์ เขาถวายเป็นพระเพลิง รอยพระพุทธบาทไม้ประดับมุก วิหารหินบดยา วิหารพระอานนท์ หอพระธาตุ พระอุโบสถจตุรมุข วิหารพระพุทธรูปมณฑล บ้านไดนาศเจ็ดเศียร บ้านไต่แก้ว นอกจากนี้ยังมีต้นไม้ของพ่อและวนอุทยานพระแท่นดงรัง ปัจจุบันมีเพียงป้ายชื่อสถานที่จุดท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยจัดทำเป็นป้ายไม้ขนาดเล็ก เขียนด้วยข้อความแบบง่าย ๆ ติดตั้งไว้ตามจุด

สถานที่ท่องเที่ยวภายในวัด ดังนั้นนักท่องเที่ยวจะต้องเดินสำรวจด้วยตนเองไปยังจุดท่องเที่ยวเมื่อถึงจุดสถานที่สำคัญ จึงจะเห็นป้ายบอกสถานที่ ดังนั้นเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกในการเดินทางเยี่ยมชมตามจุดสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ภายในบริเวณวัด และส่งเสริมกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และเกิดแรงจูงใจเยี่ยมชมสถานที่ต่าง ๆ ควรมีการพัฒนาสื่อเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารเพื่อกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความสนใจมากขึ้นสอดคล้องผลการศึกษาของพระครูสุจิตร์ธนากร และบุญเชิด ขานิศาสตร์ (2557) ซึ่งกล่าวว่าในการบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เจ้าอาวาส และคณะกรรมการวัดต้องจัดสภาพของวัดที่มีสถาปัตยกรรม อุโบสถ องค์พระพุทธรูปและสิ่งต่างๆ ให้อยู่ในสภาพที่เหมาะสม และวัดต้องจัดการสถานที่ให้สะอาด และพระสงฆ์ต้องปฏิบัติตนสมควรแก่กิจของสงฆ์และสามารถให้ความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสมแก่นักท่องเที่ยว และวัดต้องสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่เข้าไปศึกษาหาความรู้และชื่นชมผลงานภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ วัดเป็นแหล่งวัฒนธรรม ทางศาสนวัตถุ ศาสนบุคคล ศาสนสถาน และศาสนธรรม และยังสอดคล้องกับ อภิวัฒน์ ปันทะธง จิรวัดน์ พิระสันต์ และนิรัช สุดสังข์ ซึ่งได้ศึกษาการพัฒนาสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนรอบอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัยพบว่าการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะสามารถให้นักท่องเที่ยวมีทางเลือกมากขึ้นและการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับองค์ความรู้ที่นำไปสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในจังหวัดสุโขทัยที่ยั่งยืนรวมทั้งก่อให้เกิดรายได้เข้ามาสู่ชุมชนมากขึ้น

2. ผลการพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอดำรงวิทยาราม จ.จังหวัดกาญจนบุรี คณะผู้วิจัยร่วมกับตัวแทนผู้ใช้ข้อมูลสำคัญได้แก่ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่เทศบาลตำบลพระแท่นที่รับผิดชอบงานพัฒนาการท่องเที่ยว ตัวแทนกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ และนักท่องเที่ยวเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการออกแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารทำให้ได้ต้นแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมพระแท่นดงรังวรวิหารคือ “แผนที่ท่องเที่ยวพระแท่นดงรัง” ซึ่งทำให้ได้รับข้อมูลที่ครบถ้วนและสมบูรณ์เกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยวภายในบริเวณวัดพระแท่นดงรังวรวิหารที่จะสามารถนำมาสร้างแรงดึงดูดให้กับนักท่องเที่ยวโดยในกระบวนการดังกล่าวได้มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายจึงได้รับความร่วมมืออย่างดียิ่งจนทำให้ได้ผลงานจากการวิจัยที่เหมาะสมสอดคล้องกับปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2552) ซึ่งอธิบายไว้ว่าแนวคิดการมีส่วนร่วมโดยทั่วไปแล้วหมายถึงการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าจะเป็นการตัดสินใจเพียงอย่างเดียว ยังใช้การตัดสินใจควบคู่ไปกับการดำเนินงาน (Implementation) ด้วย เช่น การจัดการองค์กร การกำหนดกิจกรรมการพัฒนาและการตัดสินใจยังมีความเกี่ยวข้องกับประชาชนในเรื่องผลประโยชน์ (Benefits) และการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วยจึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จ

3. ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อต้นแบบสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหาร เทศบาลตำบลพระแท่น อำเภอดำรงวิทยาราม จ.จังหวัดกาญจนบุรี โดยภาพรวมมีความพึงพอใจในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านที่มีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ได้แก่ ความถูกต้องของข้อมูล สามารถจดจำได้ง่าย การใช้ภาษาที่เหมาะสม และการส่งเสริมภาพลักษณ์ของสถานที่ท่องเที่ยว ส่วนความพึงพอใจในระดับมาก ได้แก่ ด้านภาพประกอบและตัวอักษรสวยงามและชัดเจน สีเส้นสวยงามโดดเด่นและสะดุดตา ความครบถ้วนของข้อมูลและเนื้อหา และรูปแบบทันสมัยและน่าสนใจ สอดคล้องกับสุรสิทธิ์ วิทยารัฐ (2546 : 16) ได้กล่าวว่า แผนโฆษณาต่างๆ มีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ การให้ข่าวสาร ข้อมูล หรือชักจูงผู้อ่าน ผู้เห็น ให้เข้าใจหรือคล้อยตามข้อความในโฆษณานั้น ในเวลาอันรวดเร็วและภาพที่จะใช้นั้นต้องสั้น กระชับและให้ได้ใจความ ตลอดจนสื่อความหมายมากที่สุด และสอดคล้องกับวรพงศ์ วิชาดิอุตมพงศ์ (2540 : 105) กล่าวว่างานชิ้นแรกในการออกแบบสิ่งพิมพ์ก็คือ การกำหนดขนาดและ

สัดส่วนของงานที่จะผลิตเพื่อเป็นแนวทางในการจัดวางองค์ประกอบย่อยอื่น ๆ เช่น ข้อความ สัญลักษณ์หรือภาพประกอบเพื่อให้มีขนาด สัดส่วนที่พอเหมาะกับองค์ประกอบโดยรวม การกำหนดกรอบขอบเขตหรือขนาดของสิ่งพิมพ์โดยให้มีส่วนสูงและความกว้างที่สัมพันธ์กันดี ก็จะทำให้สื่อสิ่งพิมพ์นั้นดูน่าสนใจและชวนมองยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องเช่น เทศบาลตำบลพระแท่น วัดพระแท่นดงรังวรวิหาร กลุ่มผู้นำชุมชนในเขตเทศบาลตำบลพระแท่นควรนำสื่อแผนผังที่ท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหารไปใช้ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้นักท่องเที่ยวได้รับข้อมูลสถานที่สำคัญต่าง ๆ เพื่อจูงใจให้เกิดการท่องเที่ยวมากขึ้น และยังเป็นสื่อที่ช่วยประชาสัมพันธ์สถานที่ท่องเที่ยววัดพระแท่นดงรังวรวิหารให้เป็นที่รู้จักมากขึ้น

2. การส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาศักยภาพด้านการท่องเที่ยวผู้บริหารควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสำคัญด้วย 4 ขั้นตอน คือ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) การมีส่วนร่วมในขั้นปฏิบัติการ 3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ 4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation) ในกิจกรรมพัฒนาด้วยจึงจะทำให้ประสบผลสำเร็จ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการประเมินความพึงพอใจและผลกระทบของสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังในด้านความยั่งยืนและการพัฒนาทางเศรษฐกิจชุมชนเทศบาลตำบลพระแท่นต่อไป

2. ในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพระแท่นดงรังวรวิหารเท่านั้น ควรมีการพัฒนาสื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้ครอบคลุมสถานที่ท่องเที่ยวหรือแหล่งเรียนรู้ของชุมชนอื่น ๆ ที่มีศักยภาพเชิงการท่องเที่ยวต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2560). *แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2560-2564)*. สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- กัลยาณี กุลชัย พิรัชชัย กุลชัย และสุรีย์พร นิพัฐวิทยา. (2559). การสร้างต้นแบบคู่มือการท่องเที่ยวชุมชนไทยพวนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตำบลเกาะหวาย อำเภอปากพลี จังหวัดนครนายก. *วารสารสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*. 19(1), 26-45.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2550). การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน จุดเริ่มต้นการพัฒนาอย่างยั่งยืน. เอกสารในการสัมมนาเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว. หน้า 102-115, (ม.ป.ท.)
- ชนกฤต สังข์เฉย. (2550). *อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). เพชรบุรี: มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตสารสนเทศเพชรบุรี.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. (2548). *การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน*. กรุงเทพฯ.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2552). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ.
- พระครูสุจิตร์ตนากร และบุญเชิด ขานิศาสตร์. (2557). การบริหารจัดการวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. 1(2), 188-199.

- พจนาน บุญคุ้ม และพิทักษ์ ศิริวงศ์. (2558). การพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาดในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กลุ่มภาคกลางตอนล่าง. วารสาร Veridian E-Journal มหาวิทยาลัยศิลปากร. 8(2), 2793-2808.
- สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน(องค์การมหาชน). (2552). สถิติการชุมชนพึ่งตนเอง. กรุงเทพฯ: สำนักงานสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)
- สมศักดิ์ คล้ายสังข์. (2560). การพัฒนาสื่อวีดิทัศน์และสื่อออนไลน์เพื่อส่งเสริมการตลาดและการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่เขตดงชั้น กรุงเทพมหานคร. วารสารวิจัยและพัฒนาวิจัยนวลยอลงกรณ์ในพระบรมราชูปถัมภ์. 12(3), 285-296.
- สุรสิทธิ์ วิทยารัฐ. การผลิตสื่อสิ่งพิมพ์. กรุงเทพฯ : สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา. 2546
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (2560-2564). สำนักนายกรัฐมนตรี.
- วรวงศ์ วรชาติอุดมพงศ์. ออกแบบกราฟิก. กรุงเทพฯ : โสภณการพิมพ์. 2540